

IN MEMORIAM

КОВАЛЬ ВІКТОР САВОВИЧ

15 січня 2014 р. в Києві прощалися з Віктором Савовичем Ковалем – дослідником історії міжнародних відносин періоду Другої світової війни, українсько-самостійницького руху й Голокосту. Пішла з життя надзвичайно талановита, не схожа на багатьох інших людина – науковець, прекрасний чоловік і батько. Його зовні тихе та спокійне життя було сповнене багатьох випробовувань і тривоги.

Віктор Савович народився 10 червня 1925 р. в Києві. У 1949 р. закінчив факультет міжнародних відносин Київського державного університету. До академічної науки прийшов не відразу – упродовж восьми років (1949–1957 рр.) викладав в одній з київських шкіл. Із 1957 р. працював в Інституті історії України АН УРСР: спочатку бібліографом, за рік – молодшим науковим співробітником відділу загальної історії й міжнародних відносин. Досить швидко захистив дисертацію, і через п'ять років уже став старшим науковим співробітником. До 1999 р. працював у відділах нової та новітньої історії зарубіжних країн, спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАНУ.

Кандидатську дисертацію захистив у 1959 р. в Інституті історії АН УРСР за монографією «Боротьба в США з питань політики щодо СРСР в роки Великої Вітчизняної війни (липень 1942 р. – червень 1943 р.)». Надалі В.С.Коваль продовжував досліджувати тематику Другої світової війни, зокрема політику та стратегію США й Німеччини, «українське питання» в міжнародних відносинах. У своїх працях радянського періоду іноді висловлював відмінні від усталених у тодішній історіографії погляди, судження та коментарі. Наприклад, у студії «В роки фашистської навали: Україна в міжнародних відносинах у період Великої Вітчизняної війни», що вийшла друком 1963 р., зазначив, що український уряд Я.Стецька було створено в 1941 р. всупереч волі німців. У 1979 р. вперше у своїй монографії згадав про протокол до радянсько-німецького пакту про ненапад. У праці «США во второй мировой войне» (Київ, 1976 р.) дослідник доводив, що Сполучені Штати не чекали взаємного виснаження сторін у німецько-радянській війні, як про це твердила радянська історична наука. Найбільш відомим дослідженням Віктора Савовича Ковалю, яке декілька разів перевидавалося й не втратило своєї актуальності зараз, стала праця «Барбаросса»: истоки и история величайшего преступления империализма» (1982, 1989 рр.).

Можливо, такий дещо нетрадиційний для радянського історика погляд на події Другої світової війни був пов'язаний з особистим досвідом очевидця. Юнацькі роки Віктора Савовича припали на воєнне лихоліття, він пережив у Києві нацистську окупацію. Імовірно з часом проявилася різниця у світосприйнятті киян, котрі «жили при німцях» (за висловом історика та киевознавця Д.Малакова), і тих, «хто був на фронті, в евакуації, хто не відчув різниці в самоусвідомленні та поглядах на життя, не живши без радянської влади». З іншого боку, колеги В.С.Ковалю згадують про нього як про скрупульозного дослідника, неординарну особистість, яка ніколи не йшла торованим шляхом, людину вічного пошуку, котра постійно перебувала в опозиції, але не робила свою опозиційність показною. Він не любив догми та міфи, усіяко уникав у своїх текстах співати осанни «вождям» та «героям». Володіння іноземною (англійською) мовою дозволяло йому знати дещо більше, ніж інші, а відтак бачити події війни ще й очима закордонних істориків. Він випереджав час, не вписувався в радянські наукові стандарти.

Після розпаду СРСР учений почав досліджувати також український самостійницький рух та ідеологічні витoki Голокосту. У червні 1991 р. підготував для Верховної Ради УРСР довідку про ОУН та УПА, в якій показав, що бійці Української повстанської армії вели визвольну боротьбу. В.С.Коваль не втрачав інтересу до науки, нових документів, до останніх днів читав фахову літературу. Останню його студію було опубліковано в багатотомній колективній праці «Політична історія України ХХ ст.» (Київ, 2003 р.).

Віктор Савович не був відчайдухом у повсякденному житті. Зовні спокійний і чемний, він дозволяв собі те, на що не наважувались інші науковці, перебуваючи під тиском внутрішнього й зовнішнього цензурування. А саме – шукати правди в нелегкі роки тоталітаризму, «застою» та «перебудови». Його примітними рисами були легка іронічність, зневага до примітивізму, схильність помічати те, чого інші не бачили навіть із малої відстані. Якщо він не говорив про щось відверто, то це можна було побачити на його обличчі – легка іронічна усмішка видавала справжнє ставлення. Вихований та спокійний, він був одночасно й «незручним» для багатьох колег, оскільки від нього можна було почути влучне зауваження, котре скидало з «п'єдесталів» усталені догми.

Віктор Савович мав надзвичайно потужне життєве опертя – свою дружину, яка підтримувала його в найважчі дні й була поряд до останньої хвилини життя.

Для молодих співробітників Інституту історії України НАНУ рідкісні зустрічі з В.С.Ковалем на традиційних відзначеннях Дня Перемоги або ювілеях найбільше запам'яталися зацікавленням і навіть деякою заздрістю, з якими знаний історик розпитував про теми сучасних аспірантських робіт та напрями досліджень відділу, а також його безцінними розповідями про життя в окупованому Києві, котрі, так і не записані свого часу на диктофон, на жаль, уже безповоротно втрачено.

Він був сповнений творчих планів, міркувань і задумів. Але доля не відвела йому часу для їх реалізації. Світлий образ Віктора Савовича Ковалю і його праці завжди залишатимуться з нами. Вічна йому пам'ять!

Т.В.Пастушенко (Київ)